

Andrej Turjaški,

karlovški general in glasovit junak.

(1557—1594.)

V spomin tristoletnice spisal *I. Steklasa.*

To si voli turški paša,
Ki se Turkom prav obnaša,
Kak bi vojsko skupaj spravil,
Da bi Sisek pod se zgrabil.

Sem ter tja po hiši hodi,
Misel se mu v glavi blodi;
Pa jo znajde volčja glava,
Meni, ta bo najbolj prava:

Svojo vojno skupaj zbrati,
Jo pod Sisek celo gnati.

Slovenska nár. pesen.

Poleg Herbarta je gotovo najznamenitejši iz rodovine Turjaške v 16. veku Andrej, slavni zmagalec turške vojske pod Siskom leta 1593. Bil je vnuk Ivana IX., ki je padel v borbi proti Turkom l. 1529. za obsedanja dunajskega. Oče mu je bil Vuk Engelbert I. Turjaški in Šumberški, mati pa Ana iz rodovine glasovitih Lambergov. Rodil se je l. 1557. O njegovi mladosti nam je prav malo znanega. Do 16. leta je ostal domá ter se je odgojeval, kakor takrat vsi plemenitaški sinovi, v vseh potrebnih znanostih in vojaških vajah. Kot šestnajstleten mladenič pride končno v svet, in sicer v Padovo na Laškem, kjer je bila takrat glasovita visoka šola, da ondi popolni svoje znanje, kolikor si ga je bil pridobil že domá. Kasneje pa se odpravi na potovanje v razne dežele, da se izuri posebno v vojaških strokah; saj je bilo takrat tako znanje za vsakega plemiča potrebno, a posebno še za slovenske, ki so morali tudi dejanski to svoje znanje izvrševati v borbi proti Turkom.

Leta 1577. je spremljal Andrej Turjaški nadvojvodo Matijo na Nizozemsko; ali povrnil se je v kratkem, kajti sledečega leta 1578. ga nahajamo že na Hrvatskem kot bori- telja v bojnih vrstah za nesrečne vojske Khevenhüllerjeve. Kasneje pa se je boril v bojnih četah svojega strica Krištofa Turjaškega, deželnega glavarja kranjskega. Z 12 konjiki je pri neki priložnosti napadel 500 Turkov tako odločno in brzo, da so kar preplašeni zbežali. Leta 1579., ko se je po- lagal temelj današnjemu Karlovcu, bil je že stotnik arkebu- zirjev.¹ Ko mu je sledečega leta obolel in umrl njegov pol- brat Ivan Vajkard, poveljnik krajinskih čet od leta 1575., postal je on njegov namestnik za nekaj časa nad vso kra- jinsko vojsko; pa tudi kasneje, ko je vrhovno poveljništvo prevzel Jošt Turn (l. 1581—1589), ostal je Andrej Turjaški njegov namestnik ter upravljal že takrat skoro čisto samo- stalno krajinske zadeve. Leta 1586. meseca listopada je na- ložil Andrej Turjaški tedanjemu generalu varaždinske kra- jine, Vidu Haleku, da odpošlje iz Podravja Jurija Zrinjskega s karlovškimi konjiki, ker se je bilo drugače bati, da bodo od tamkaj prinesli kugo v Karlovec, ako ostanejo dalje časa ondi v službi. Po smrti Jošta Turna (15. rožnika 1589) pa je bil Andrej Turjaški na predlog nadvojvode Karola ime- novan za vrhovnega poveljnika v Karlovcu ter bil tako na hrvatski krajini četrti poveljnik, ki je stanoval v Karlovcu.

Tako je prišla ta važna trdnjava v roke našemu ju- naku, ki jo je znal dobro varovati, da ni padla v turško oblast. Ali tudi Turki so hitro zvedeli, kdo tukaj zapove- duje, ter so od tega časa bolj napadali severoiztočne pre- dele hrvatske dežele, kjer so hoteli prodreti mimo Siska v slovenske pokrajine.

Zatorej vidimo, da se je od l. 1591. dalje pletla naj- večja borba okoli siške trdnjave, kajti še le z njenim padcem bi bil pot odprt Turkom dalje proti severu. Da pa Turki to trdnjavo s prvim udarcem osvoje, pripravljali so se za vojsko od leta 1587. vključno do l. 1590. Zaraditega tudi niso svojih sil zastonj trosili v manjših bojih, kakor je bila do zdaj navada. Jediní važnejši vojskni dogodjaj v tej dobi je osvojenje utrjenega mesta Repiča leta 1589. Turkom je prišla tudi prav na dobro smrt nadvojvode Karola (1. mal.

¹ Arkebuzirji so bili konjiki. Obleka jim je bila ovratnik iz losove kože, čelada s perjanico, pasica z deželnim grbom in krdelskim zname- njem. Razun samokresa in meča so nosili tudi arkebuze ali karabinke (kratke puške), in zatorej so se zvali arkebuzirji.

srpana l. 1590.), tega za vojaško krajino in obrambo mej tako slavnega in zaslužnega Habsburžana.

Sicer je bila precej po njegovi smrti poverjena vojaška uprava na mejah in obramba teh krajev nadvojvodi Ernestu, vendar pa se je kmalu opazilo, da ne razpolaga z vojsko ona krepka roka kakor doslej. Tudi državne podpore niso več tako točno dajali kakor poprej. A temu se ne smemo čuditi, ako pomislimo, da je takrat upravljal državo slab vladar Rudolf II., ki se ni rad bavil z državnimi posli, ter so se na ta način na cesarskem dvoru v Pragi preslišale mnoge in mnoge prošnje, ki so dohajale iz Krajine za pomoč proti sovražniku krščanstva. V jedni izmed stanovskih sej, v kateri se je razpravljalo o denarnih zahtevah nadvojvode in dvorskega vojnega sveta (27. velikega srpana 1591), izpregovoril je krañjski deželni namestnik Krištof Turjaški takó-le: „Manjka mi besedij, s kterimi bi mogel razjasniti veliko bedo in nevarnost, v kateri se nahaja Krajina. Milovanja je vredno, da se na tolike prošnje za pomoč od nemško-rimskega cesarja ne more dobiti niti odgovor, pa se iz tega more očividno zaključiti, da hočejo na merodajnem mestu čisto zapustiti bedno hrvatsko Krajino. Le vsemogočnemu Bogu se imamo potožiti, njemu vso stvar priporočiti, njega prositi in na pomoč klicati, da bi on sam z lastno svojo roko v te zadeve posegel na korist krščanskemu prizadevanju.“ In prav je imel Krištof Turjaški, da se je tako pritožil v vojnem sovetu, kajti turško osvojevanje na hrvatskih mejah je za vlade Ferdinanda I. silno napredovalo. Padli so Osek, Siget, Kliš in Kostajnica pod turško oblast. Za nadvojvode Karola pa so osvojili Turki Krupo (l. 1565), Steno (l. 1575), Cazin (l. 1576), Ostrožič, Izačić, Gvozdansko, Novi in Stari Zrin (l. 1577) ter Repič (l. 1589). In zdaj je prišel red na Sisek, kajti Karlovec je bil toliko močen, da Turki niso resno mislili na osvojenje njegovo. Namesto napadov pojedinih begov se začne zdaj vojska, ktero sta vodili obe stranki z velikimi silami, in ki je trajala celih 15 let.

Navzlic miru l. 1583. sklenjenemu so trajale borbe neprenehoma na mejah turških. Zaraditega se je že l. 1584. pritožil cesarski poslanec baron Ejcing v Carigradu, da se ne drži dogovor, kakor bi se moral. Turki pa so se po svoji stari navadi zopet izgovarjali, da cesarski generali ravno tako delajo; ali vsakoletna darila, ktera je imela Avstrija Turkom dajati, niso smela zato izostati; kajti pri vseh do-

govorih so odjenjali navadno cesarski poslanci, tudi celó takrat, ko so naše čete uspešno napredovale. To slabost avstrijskih državnikov so na turškem dvoru dobro poznali, pa jo vedeli tudi pri vsaki priliki porabiti. Ako hoče imeti cesar mir, naj ga ima, ali naj ga tudi dobro plača; zatorej so bili Turki tudi toliko predrzni, da so zahtevali od novega avstrijskega poslanca, doktorja Jerneja Peca, ko je prišel leta 1590. v Carigrad zaradi podaljšanja dosedanjega osemletnega miru, razun navadnega darila od 30.000 zlatov tudi še izvenreden dar, sicer ne v denarjih, ali v dragocenih srebrnih posodah, kar bi se imelo predati že sledečega leta. Novi dogovor o miru pa bi imel slediti še le leta 1592. Vendar pa je prišlo že poprej do krvave borbe, čeravno tudi sedaj še ni Turška uradno napovedala vojske, nego jo je Hasan paša sam začel, ko je z veliko vojsko napadel Hrvatsko ter zasedel Sisek prvokrat l. 1591.

Hasan paša, tedanji bosenski namestnik, bil je hud krščanski sovražnik. Po neki trditvi je bil italijanskega rodú in benediktinski menih, ki je pa kasneje stopil iz reda ter postal celó odpadnik, kajti v Bosni se je poturčil; po drugi trditvi pa je bil rojen Bošnjak iz roda Predojevičev. Bil je sicer hraber in podvzeten ter izvrsten vojak. Zaradi teh sposobnostij je postal v kratkem paša in bosenski namestnik. Hasan je hotel na vsak način pokazati svojo moč sosednim kristjanom, zatorej je zbiral že dalje časa vojsko po vsem svojem pašaliku (pokrajini). In končno se je obrnil tudi v Carigrad za pomoč. Sultan Murad III. pa ni bil za vojsko vnet, ker je smatral za potrebno, da se mora dati vojakom odpočitek za nekaj časa zaradi tako velike in težavne vojske s Perzijanci, s kterimi so bili komaj sklenili mir. Tudi večina svetovalcev sultanovih je bila tega mnenja, samo veliki vezir (minister) Sinan paša je bil drugih mislij. Le-tá človek je bil nizkega rodú (nekteri trdijo celó, da je poprej pasel svinje na Arbanaškem), pa je tudi še kot dostojanstvenik pridržal priprosto obnašanje in krvoločno nprav. Bil je lokav, zvit in slavohlepen ter je zatorej gledal, da se sultan vojskuje in kri preлива, kajti samo na ta način je mogel zadovoljiti svojim strastim. On je delal z vsemi silami, da se po sklenjenem miru s Perzijanci prenese vojska v Evropo, da se namreč odpové mir nemškemu cesarju, ali poljskemu kralju, ali pa celó Benečanom, kajti on je bil tega mnenja, da turško orožje ne sme zarujevati. V vsaki seji državnega soveta je obnovil to vprašanje ter se trudil a-

vzočne svetovalce pridobiti záse, da glasujejo za vojsko. Navzlic temu vendar ni njegova obveljala, pa je zatorej s potajnimi pismi izpodbadal Hasana, naj on začne čim prej vojsko v deželah cesarskih, zato da dobi on sam na ta način povod ter more obdolžiti cesarja, da je prekršil mir, ki je bil to leto (1591) zopet podaljšan na osem let. Hasan paša, ki se je že tako sam od sebe pripravljaj na vojsko s Hrvati, čital je kaj rad le-to nagovarjanje velikega vezira ter si ni dal dvakrat reči. Že spomladi tistega leta napade hrvatske in slovenske dežele ter jih strašno opustoši, s seboj na Turško pa odvede velik plen in mnogo sužnjev. Bila bi pa še večja nesreča zadela Hrvatsko, da ni nastopilo deževno vreme in vsled tega povodnji, ki so končno prisilile Turke, da so se povrnili proti domu.

Dokler je Hasan paša tako ropal po Hrvatskem, niso med tem naši vojskovodje mirno gledali, nego so se zbrali, da se maščujejo krvoločnemu paši. Na zapoved Andreja Turjaškega se zberó Štefan Graswein, poveljnik koprivniški, Jurij Labohar in Mihael Sekelj, poveljnika trdnjavi križevski, Albin Graswein iz trdnjave ivaniške ter ostali poveljniki sosednih utrjenih mest s četami hrvatskimi in slovenskimi, ki so se vzdignile precej za tem nad Hasana. Le-ta pa se je bil med tem srečno umaknil, in le zadnjo četo pod Ali in Osman begom so dohiteli naši ter jo precej napadli. Ker so bili Turki preslabi, premagajo jih naši popolnoma, rešijo 400 krščanskih ujetnikov ter odnesó s seboj 120 turških glav kot dokaz sijajne zmage. Tudi Hasanovi topovi so prišli našim v roke, ker jih ni mogla njegova vojska potegniti iz močvirja. Hasan je sicer pisal po nje v Gradec nadvojvodi Ferdinandu, da mu jih povrne, ali ni dobil niti odgovora.

Ker je pa med tem tudi hrvatski ban Tomaž Bakač napadel Turke ter jim vzel trdnjavico Moslavino, pritožil se je Hasan paša po svojem poslancu Rustan begu na turškem dvoru v Carigradu, da so cesarski zares prekršili mir ter s tem zaslužili, da se ostro kaznujejo. Njegov prijatelj Sinan paša je bil največji zagovornik teh lažnjivih trditev, pa ko je še omenil, da verolomni cesar Rudolf II. ni plačal že dve leti dolžnega davka, dal je sultan Hasanu obsežno oblast, da se je mogel pripravljati za novo vojsko. Ni dolgo čakal, temveč se je spustil z nabranimi četami proti Kolpi, kjer je osvojil dve trdnjavici, namreč Goro in Hrastovico. Da se mu pa ne pripeti več taka nezgoda kakor zadnjikrat, ko je

moral pobegniti, pregledal je vso okolico teh obeh trdnjav ter končno odločil sezidati trdnjavo za pribežališče v onem kotu, kjer se izliva rečica Petrinja v Kolpo. Ali ker ni imel dovolj gradiva pripravljenega, ni se mogel precej lotiti posla, temveč je odložil vse to na prihodnje leto ter naročil svojemu glavnemu podvzetniku, da pripravi do pomladi vse potrebne stvari za zidanje.

Od ondod se vzdigne Hasan dalje proti Sisku,¹ ker se je hotel z osvojitvijo te trdnjave osvetiti za pad Moslavine. On je bil te misli, da se bode posadka v Sisku ravno tako hitro podala, kakor ona v Gori in Hrastovici. Ali Hasan se je jako zmotil. On je zadel tukaj na odločnega branitelja mesta, namreč na Nikolaja Mikačiča, ki je sklenil braniti trdnjavo do zadnje kaplje krvi. Mikačič je bil mož majhne postave, ali velikega duha, ljubeznivega govora in človeškega srca, pa nikdo bi ne bil verjel, kdor bi ga bil videl, da je tak junak, kakoršnega se je skazal kasneje. Ko je torej Hasan videl, da se naši njega ne bojé, začel je na trdnjavo streljati, da bi tako razrušil zidovje ter potem napadel samo trdnjavo. Tri dni je streljal na grad iz malih topov, ali ni mogel zidú nič poškoditi. Potem se je začel Mikačiču groziti, ako mu ne preda trdnjave; ali vse to ni nič pomagalo. Ko je pa končno tudi sam spoznal, da mu manjkajo sile za osvojitvev Siska, vrne se z vojsko proti Bosni, sporočivši še poprej Mikačiču, da bode v kratkem času zopet prišel še z večjo silo in močnejšimi stroji za obleganje, pa da mu bode že takrat vrat zavil.

Kar je bil Hasan hrabremu Mikačiču sporočil, to je tudi v resnici izvršil. Črez zimo se je neprenehoma pripravljaj za vojsko in že spomladi l. 1592. je prihrumel na Hrvatsko ter se utaboril pri Brestu. Nató položi temelj novi trdnjavi, ktera je dobila ime Petrinja po rečici Petrinji, ter jo dodela v navzočnosti naše vojske. Le-tá se je bila zbrala na glas, da bode Hasan udaril zopet na kristjane, in se je utaborila tudi blizu Bresta. Tukaj je bil hrvatski ban s svojimi velikaši, potem karlovški general Andrej Turjaški in

¹ Sisek je trioglata, široka in močna trdnjava med Kolpo in Savo ter je bila pod nadzorom in upravo zagrebskega kapitelja. Upravo tá trdnjave je predal kapitelju cesar Ferdinand I., kakor dokazuje izvirna listina v arhivu kapitelja zagrebskega. Poveljniki v trdnjavi so bili vedno kanoniki, in sicer zaporedoma po jedno leto. Leta 1591. je bil zapovednik Štefan Fabričić, ali zaradi nevarnih časov mu je pridružil kapitelj hrabrega Mikačiča za pomoč.

koprivniški poveljnik, a končno so prispele semkaj tudi slovenske čete, in sicer 600 konjikov pod vodstvom Krištofa Turjaškega. Ali zaradi nesloge niso poveljniki udarili o pravem času na sovražnika, ki je mogel med tem, ko so se naši prepirali, lahko dogotoviti trdnjavo. Mihačič pripoveduje, da je jokaje prosil generala Andreja Turjaškega, naj ne razpusti vojske brez boja, da se zastoj ne potrosi toliko hrane in denarja. On pa ga je prosil v imenu božjem, da naj ga ne sili na ta korak, ki bi ugonobil njega in njegove oklopnike. Po tem takem naša vojska gotovo ni bila pripravljena, niti dosti številna, da bi bila mogla z uspehom udariti na sovražnika, in Andrej Turjaški je moral biti silno oprezen vojskovodja, ki je znal vojno silo obeh strank dobro presoditi. Spustiti se v boj, pa biti potokčenim, bilo bi mnogo hujše, nego z zbrano vojsko se povrniti ter pričakovati boljše priložnosti za srečen uspeh. Da so zaradi takega ravnanja mnogi vpili na generala, to je popolnoma razumljivo; saj se je ravno tako zgodilo tudi Herbartu Turjaškemu, ko ni hotel leta 1565. napasti Turkov pri Krupi, kjer so se bili dobro utaborili z dvakrat večjo vojsko, nego je bila njegova. Pa kdo bi ga mogel dolžiti bojazljivosti? Saj je ravno zaradi svoje velike hrabrosti našel v boju pri Budačkem svojo smrt. In tako nam bode pokazala tudi bitka pri Sisku, da je bil Andrej hraber, toda oprezen vojskovodja.

Priznati pa vendar moramo, da je pri tej priložnosti zares nesloga mnogo zakrivila, in da ni čudno, da je sovražnik izvedel svojo prvo namero, ko je že 2. vel. travna dokončal zgradbo nove trdnjave petrinjske. Dan pred tem je slavil Hasan srečno dogotovljenje tega zidanja. Z godbo je obšel v svečanem izprevedu trikrat ta novi grad, a z napisov je dal streljati iz topov, da se je razlegalo na daleč po okolici. Zvečer pa je pripravil vojski v taboru obilno gostbo, pri kateri se je sam Hasan posebno dobro zabaval s cigansko godbo. Že drugi dan se vzdigne iz tabora, pustivši do 1000 vojakov v trdnjavi petrinjski in do 200 v hvastovski, ter se odpravi v Kostajnico. Tukaj je razpustil del svoje vojske, ali mu naročil, da se ima v enem mesecu zopet zbrati. Drugemu delu je pa zapovedal, da napravi most čez Kolpo, in da pripravi vse, česar bode potreboval, ko se povrne. S tretjim oddelkom vojske pa se napoti sam proti trdnjavi bihački. Nató se vzdigne tudi naša vojska, ter se povrne proti svojemu domu.

Dokler je Hasan paša oblegal Bihač, naredil mu je drugi vojaški oddelek most čez Kolpo. Že 14. mal. srpana, kmalu ko je bil padel Bihač, nahajamo Hasana v Kostajnici, odkoder se je vzdignil proti Sisku, kajti 16. dne istega meseca je bil sovražnik že pri novem mostu na Kolpi, kjer bi ga bila mogla naša vojska, ki se je v drugič sešla, lahko ustaviti, ko bi bila složna. Ali na vso žalost se je zgodilo ravno narobe. Vsled izdajstva po nekem Vojničju je Hasan dobro poznaval to stanje krščanske vojske ter se je odločil nemudoma jo napasti. To se zgodi že 19. malega srpana. 15.000 Turkov je prešlo čez most proti banovi vojski, ki je štela komaj 2000 vojakov. Boj je trajal od druge do četrte ure. Naši so se spočetka junaško držali, ali bili so končno premagani. Konjiki so bili skoro vsi pobiti, in sploh je bila tako velika zmešnjava, da se ni znalo za bana nekoliko dnij, je li živ ali mrtev, dokler se ni javil iz Jastrebarskega našemu Andreju, ko ga je pozval, da znova zbere vojsko.

Bilo se je bati, da bode Hasan napadel Sisek poprej, nego bode prišla na pomoč močna posadka, za katero je prosil Mikačič. Vendar pa se je posrečilo mali četici od 25 ljudij, da so se vtihotapili v trdnjavo navzlic turški straži, in še le tri dni kasneje je Hasan obdal Sisek. Da se mu pa ta trdnjava poprej preda, pokončal je vso okolico ter znosil vso hrano v svoj tabor. Spočetka je naskakoval trdnjavo ter klical na boj posadko. Ali ko je spoznal, da se branitelji njega ne bojé, in da se mu celó posmehujejo, podvzel je redno obsedanje. Od 22. do 29. malega srpana je neprenehoma napadal trdnjavo, ali naši so se pod poveljništvom Mikačičevim hrabro branili in vsako zvijačo, ktere se je hotel Hasan poslužiti, opazili in proti njej vsa sredstva upotrebili, samo da rešijo trdnjavo, kar se jim je zdaj tudi posrečilo.

Ko je Hasan videl, da s silo ne more dobiti trdnjave, upotrebil je zato grožnje in zvijače. V listu na Mikačiča mu natanko opisuje stanje v trdnjavi, kako malo ima vojakov, pa še manj hrane, in da se zatorej ne bode mogel dolgo držati. Mikačič se je začudil, ko je prečital pismo, pa začel misliti, kdo bi bil izdajalec v trdnjavi, dokler ni spoznal v tem nekega Marka Vojvodo, ki je že več let skrivno prijateljeval s Turki ter jim za denar izdajal tajnosti.

Mikačič, človek treznega in mirnega duha, znal je zatajevati svojo žalost nad tem grdím delom ter je še celó

prav dvorljivo razkazoval turškemu poslancu vso vojno pripravo, množino denarja, hrane in celó utrdbe mesta. Poslanec se je veselil v srcu, da je mogel pregledati vse, kar je bilo važno videti, in da bode mogel o vsem tem govoriti s Hasanom. Ali hudo se je zmotil. Mikačič je poklical njega in četovodjo Vojvodo k sebi na kosilo, razgovarjal se z njima kakor s prijateljema, toda po dokončani pojedini nagradi oba, kakor se je njima spodobilo. On pokliče namreč upravitelja topništva, Baltazarja Kranjca, da ju pogubi. Ta ubije oba s samokresom ter ju vrže po noči skoz okno v Savo.

Nekoliko dnij je že preteklo, a nestrpljivi Hasan ni mogel dočakati svojega poslanca iz Siska ter se je čudil, zakaj se ne povrne. Pošlje zatorej precej drugega poslanca k Mikačiču, ki se mu je imel zagroziti: ako je zavrato usmrtil prvega poslanca, bode mu Hasan to povrnil v jednaki, ako še ne v večji meri. Mikačič mu mirno odgovori, da je izpustil poslanca iz trdnjave, ako se pa ta ni povrnil, ni on tega kriv. Med tem pa mu obljubi, ker dobro vé, kako slabe so njegove sile za obrambo trdnjave, da se hoče paši popolnoma podati, ali le s pogodbo, da na predajo trdnjave pošlje čez tri dni samo najodličnejše bege in age; kajti za njega bi bila to sramota, ko bi tako važno trdnjavo predal priprostim vojakom. Hasan se je seveda silno razveselil te ponudbe, kajti mislil je, da bode dobil tako važno trdnjavo brez boja in prelivanja krvi v roke.

Mikačič je dal med tem napolniti vse male in velike topove z žreblji, kolesci in krogami ter jih zakopati in pokriti s travo v veži stolpa, koder so morali Turki iti. Četrty dan zjutraj pridejo zares begi in age svečano oblečeni ter se počasi približujejo trdnjavi. Mikačič je zapovedal precej vrata odpreti ter pustiti 500 najodličnejših mož, da prekoračijo most, v redu po trije in trije skupaj stopajoč. Ko je že njih večji del prekoračil most, dá ga on hitro vzdigniti in zdaj zapaliti vse one skrite in nabite topove. Smodnik in železo raztrga in pokonča vse po redu.

Ko so to videli ostali Turki, ki so čakali pred mostom, pobegnili so hitro k Hasanu, da mu naznanijo, kaj se je zgodilo z njegovimi begi in agami. Ko je Hasan to slišal, razsrdil se je grozno ter strašno preklinjal krščanskega Boga; vrh tega pa se je tudi zaklel, da bode osvetil kri svojih junakov s tem, da pokonča in razdene trdnjavo, toda to se mu ni posrečilo. Ali tem strašneje je razsajal daleč okoli

Siska, požigal vasi in plenil polja ter odgnal s seboj na Turško do 35.000 ujetnikov.

Strah je zavladal vsled tega po vseh slovenskih deželah, kajti mislilo se je, da bode Hasan dalje prodiral. Posebno se je preplašilo ljubljansko prebivalstvo. Ko se je namreč zvedelo v Ljubljani o poboju naše vojske pod banom Erdedom in o hitrem napredovanju Turkov, našlo se je nekoliko lažnjivcev, ki so hitro po mestu razširili glas, da so udarili Turki naravnost proti Ljubljani, da si jo osvoje. Vse je začelo bežati iz mesta, nekteri so se kar čisto izselili, vzemši s seboj na vozovih toliko robe, kolikor je je bilo za prvi čas mogoče naložiti. Žene so objemale in stiskale k sebi svoje otroke, kakor da jih ne bodo nikdar več videle, a priprosti ljudje so stokali in vzdihovali po mestu, kakor da so že propadli. V tej stiski, vpitju in begu je bilo pogaženih nekaj odrastlih, še več pa otrok, kajti narod se ni mogel na noben način umiriti. Končno so se povrnili ogleduhi, ki so bili poslani, da se prepričajo o prihodu Turkov, ter so mogli pravo resnico povedati, da Turkov ni niti videti, in da so mnogo milj oddaljeni od Ljubljane. Še le nato se je polegel strah med prebivalci ljubljanskimi, ki pa niso bili še popolnoma varni, kajti čeravno so vojaški svetovalci v Gradcu hitro javili o tej nesreči Ernestu, upravitelju teh dežel, ter ga prosili nagle pomoči, vendar niso nič drugega dobili kakor obljubo za odgovor; in da se ni Sisek pri tem obleganju vzdržal, bila bi gotovo tudi Ljubljana videla to leto Turka pred svojim obzidjem.

O vseh teh dogodjajih so končno zvedeli tudi na cesarskem dvoru v Pragi, kamor so bili Turki cesarju javili, da je ban Erdedi prekršil premirje, in da se morajo oni zato osvetiti. Cesar Rudolf II. se je zaraditega razsrdil ter celó zabranil zbirati vojsko proti Turkom; ali njegov brat nadvojvoda Ernest mu je vendar končno dokazal, da so Turki krivi in ne ban, ki se je moral le braniti proti neprijateljem. Zdaj še le dobi nadvojvoda Ernest naročilo, da zbira čete po avstrijskih dednih deželah v pomoč Hrvatom in Slovencem v tej nejednaki borbi. Pod poveljništvom nadvojvode Karola, mejnega grofa Burgavskega, zbere se lepa vojska od kakih 12.000 mož v Zagrebu. Jeden oddelek te vojske pod poveljništvom Nadaždovim se zgrabi 17. kimovca pri Petrinji s Turki, ki naše popolnoma premagajo, Nadažda ulové ter ves krščanski tabor zaplenijo. Krivi pa so bili naši sami, ker so se dali zamamiti v neko sotesko,

kjer so jih Turki zajeli. Vsa ostala vojska pa se je kasneje razšla brez vsakega uspeha.

Hasan je precej po tej sijajni zmagi poslal 300 sužnjev v Carigrad, da proslavijo njegovo zmago. Dne 19. vinotoka so jih Turki vodili po Carigradu ter so jih nalašč peljali mimo cesarskega poslanca. Sprede je korakala godba, za njo pa četa, ki je nosila osvojeno orožje, potem vozovi, na katerih je bil natovorjen ostali plen, a končno sužnji: možje, žene, otroci in starčki, ktere so, ne gledé na starost, niti na slabost, gnali s palicami kakor živino, Turki pa so kričali od veselja. Ko se je izvršil obhod, razprodali so sužnje na trgu kakor neumno živino.

Ta sramota in strah pred Turki sta tako preplašila krščanski svet, da je cesar Rudolf II. odredil, naj se po nemških, ogerskih in njegovih dednih deželah vsak dan zjutraj, opoldne in zvečer zvoni z zvonom („turški zvon“), kar bi imelo spominjati kristjane, da molijo za rešitev in zmago kristjanov nad neverniki. Po slovenskih krajih se še dandanes zvoni v ta spomin zjutraj ob sedmih. Duhovniki so molili molitve s prižnice ter jih dali tiskane med narod razdeliti, da jih moli, ko sliši zvoniti turški zvon. Mater božjo, ktero so Hrvatje na svojih zastavah nosili v sliki, klicali so v teh strašnih časih na pomoč v gorečih molitvah po vsej osrednji Evropi. Tako velik strah je zavladal po oddaljenih krajih, a kolik je še potém moral biti na Hrvaškem in v slovenskih deželah, to si lahko mislimo!

Tako se je končalo to nesrečno in žalostno leto za Hrvate in Slovence. Ali prišlo je še hujše. Že dvakrat je bil Hasan paša pod Siskom in je obljubil, da pride še v tretjič. „Če pade Sisek, izgubljena je Hrvatska, pa tudi sosedne slovenske dežele,“ govorili so takrat na vseh zborih ter se živo pripravljali za odločno borbo. Sam cesar Rudolf II. je zboroval zaradi tega na Češkem in Ogerskem ter nagovarjal tudi sosedne Nemce, da žrtvujejo kaj v to svrhu. Da bode pa uspeh boljši kakor preteklega leta, poveril je cesar poveljništvo nad vso vujako izkušenemu vojskovodji Rupertu Eggenbergu, ki je imel svoj glavni stan v Zagrebu.

Ko so se meseca velikega travna leta 1593. prikazale prve turške čete na mejah hrvatskih, poklical je Eggenberg precej pripomočne čete iz slovenskih dežel v Zagreb. Ob enem zapové karlovškemu generalu Andreju Turjaškemu, da se utabori s svojo vojsko pri Jastrebarskem; generalu koprivniškemu, Štefanu Grasweinu, da se s svojo vojske

premešči v Posavino, a poveljniku ivaničkemu, Belanu Grasweinu, da zasede predele okoli Siska. Vsled tega je nastalo živahno gibanje po vojaških taborih, v katerih so se zbirali vojaki, da ubranijo zadnjo važno trdnjavo na Hrvatskem. Da se ne zgodi kakšna nesreča, stala je krščanska vojska vedno za boj pripravljena, kajti če pade Sisek, izgubljene so tudi zemlje slovenske. S to mislijo je bil prešinjen ves narod, kar se vidi iz sledečih vrstic slovenske narodne pesni:

„Meji žuga turški blisek,
Hoče nam požreti Sisek;
Tur'k če vzel nam Sisek bode,
Nam narobe vse, vse pojde;
Mest' Ljubljana bo pokraj'na,
Kranjska d'žela turška drajna.“

O vsem tem so pa tudi Turki zvedeli, in Hasan paša se je strašno oboroževal, samo da se ošveti poveljniku trdnjave siške. Na vse strani je pošiljal glasnike k uglednim pašam, da mu pošljejo vojake, katerih neobhodno potrebuje. Od vseh strani so vrela vojaki k njemu, in že 1. rožnika je imel zbrane vojske do 30.000 vojakov pri Banjiluki. V Gradiški na Savi pa so Turki spravili velike topove na štiri ogromne ladije, ktere je vlekla gradiščanska mornarica na svojih 29 šajkah. S to veliko vojsko se je odpravil Hasan naravnost pod Sisek, kamor je prispel že 14. rožnika. Tukaj se utabori z vojsko po bregovih in dolinah. Da more pa svojo vojsko postaviti pred sam Sisek, narediti si je moral most, kajti drugače ni bilo mogoče priti čez Kolpo. Po narodni pesni zapoveduje Hasan sam, kako se ima ta most narediti:

„Pa ni moč' čez Kolpo priti;
Vprašajo ga: Kaj bo st'riti?
Paša stopa ob potoci,
Grmeč boben nosi v roci,
Jezzen trdo vanj teleba,
Da razlega se do neba.“

Ves togoten rohni paša,
Ki se Turkom prav obnaša:
„Prek si vrvi potegnite,
Kož po vrhu naložite.“
So mu tako naredili,
Preko Kolpe se spustili.“

Pa pod Sisek se nabrali,
Tam se v rove zakopali.“

In že sledeče noči je začel Hasan paša nasipe delati na oni strani Kolpe, da se zapre Sisek od vseh strani. Poveljnika sta bila dva kanonika, Gjurak in Fintič; Mikačič je bil odšel. Dobila sta pa že poprej od Eggenberga v pomoč 100 vojakov, a iz okolice so bili vzeti vsi mladeniči v vojake ter poslani v trdnjavo, da jo branijo.

Med tem pa je ostal v trdnjavi za poveljnika sam Gjurak, ker je Matija Fintiča in 12 vojakov ubila krogla iz topa. Hasan je hotel to nesrečo uporabiti ter poveljnika trdnjave záse pridobiti z velikimi obljubami, kar je poskušal tudi že za časa prve in druge oblege, pa to se mu ni posrečilo. Sevéda bi se zdaj Sisek ne bil vzdržal, ko mu ne bi bila prišla o pravem času pomoč, za katero je poveljnik silno prosil. Zatorej je Eggenberg vsem generalom in poveljnikom sporočil, da naj hité dan in noč, kajti Sisek je v največji nevarnosti.

Andrej Turjaški, ki ima največ zaslug, da je bil Sisek rešen, pripoveduje nam prav jasno v svojem poročilu, kako se je krščanska vojska zbrala, in kako se je junaško obnašala pod Siskom. On spočetka ni verjel, da so Turki že tako blizu, ker mu ni bilo nič javljeno. Ali ko je zvedel, kaka nevarnost preti Sisku, vzdignil se je precej s svojo četo, namreč z 200 kranjskimi in 100 koroškimi konjiki, s kterimi je prispel že 18. rožnika v tabor Eggenbergov in banov. Turjaški je razvidel precej položaj vojske ter zahteval, da se udari čim prej na Turke, češ, vojakom primanjkuje hrane. On sam je bil v taki denarni stiski, da si je moral izposoditi nekoliko stotin goldinarjev, da je mogel dati vsakemu konjiku po dva goldinarja za največje potrebe. Na vso srečo so poslušali Turjaškega ter so se 19. rožnika vzdignili proti Sisku. Pri Brezovici so se pokazale prve turške čete, ktere so pa naši popolnoma premagali in razbili ter se 21. rožnika utaborili pri Novem gradu, kamor je obljubil priti tudi Jurij Zrinjski, ali bil je zadržan.

Krščanska vojska je štela pod svojimi 12 poveljniki komaj 4000 mož. In s to četo so se upali kristjani napasti vso turško vojsko od 30.000 vojakov! Kolika smelost in hrabrost posebno našega Andreja Turjaškega, ki je ta boj odločil na korist krščanstvu!

Med vsemi junaki je razun Andreja Turjaškega najbolj slovel Adam Ravbar, kranjski glavár konjikov, kterega opeva tudi slovenska narodna pesen kot junaka. Rodovina Ravbarjev je bila slovenskemu narodu posebno draga, zato pa ni čuda, da jo je narodna pesen ravno pri tej priliki tako odlikovala. Vsemu slovenskemu narodu je bil še v teh časih v dobrem spominu Andrej Eberhart Ravbar zaradi svoje velike telesne jakosti in dolge brade, in potem se ni črditi, da narodna pesen tudi njegovega naslednika kot junaka pozna. Slovenci pa tudi njemu vse zaupajo ter mu

Beli list so napisali,
Ga na Krumperk mu poslali.
Tam prebiva jaki Ravbar,
Nepremagan konjski glavbar.

- Ko je pa Ravbar iz prejetih pisem razvidel, da ga proti turškemu paši pozivljejo na boj, ki se ima odločiti pri Sisku, ter spoznal, da je paševo podvzetje presmelo in smešno:

Stopi gori v svoje line
Do gospoje Katarine:
„Dve nedelji bodi zdrava,
Da jo s pašo zaigrava.“

Po tedanji navadi je imel vsak velikaš nekoliko obo-
roženih mož v svojem gradu, a kedar jih je potreboval kaj
več, nabral si jih je med svojimi podaniki. Tako tudi o
tej priliki:

Glas gospodov hlapce kliče,
Osemnajste svoje Čiče:
„Zor je, vzdramši se vzdigajte,
Brze konj'če napajajte,

Jih sedlajte, obrzdajte,
Koj na vojsko napravljajte;
Hod'mo v zidano Ljubljano,
Trdno, v'soko in prostrano.“

Hlapci konje zasedlali,
Pa vsi ročno zadirjali.
Prej se konjica ne vstavi,
Še le pri zeleni Savi.

Pri Črnučah še takrat ni bilo mostú, ampak brod, na
kterem so se prevažali ljudje. Ravno je bila velika voda,
in brodniki niso mislili na vožnjo, ampak so počivali. Ravbar
pa mora s svojo vojsko naprej proti beli Ljubljani ter jedva
po dolgem prigovarjanju s prevozačem Andrejem pregovori
ljudi, katerim je obljubil „svetlih zlatov“, da so jih pepe-
ljali. V tej narodni pesni se je ohranil celó spomin na
turški denar, ki se je videl takrat večkrat po slovenskih po-
krajinah. To so turške jašpre, turški srebrni drobiž. Po
narodni pesni:

Ravbar kliče tu brodnike
Pod Črnučami voznike:
„Le na noge, le vstanite,
Nas prek Save prebrodite!“

Kmal' brodniki zakrmili,
So Bogá lepó prosili,
Da b' jih zdrave še vozili,
Turške jašpre si služili.

Ravbar zapové potem izplačati brodnikom ter jo mahne
jaderno proti beli Ljubljani, kjer vzdrami zaspane meščane
iz spanja ter ljubljanskim gospém, ki so hotele z zlatom in
srebrom odkupiti svoje može, odločno odgovarja, da zdaj ni
časa za podkupovanje, ampak za vojskovanje; kajti Turčin

je blizu meje, in če pade Sisek, padla bo tudi Ljubljana; zatoorej morajo biti za vojsko vsi pripravljeni. Ravbar:

Zlate reče jim podati,
Jaderno pa zadirjati
Preko polja do Ljubljane
Trdne, v'soke in prostrane.

Ravbar: „Gospe, tih! in mamke,
Potrpíte malo samke,
Zdaj ni časa podkup'vati,
Sila se je vojskovati.

Boben zdaj mu zaropoče,
Ga preslišat ni mogoče.
Ravbar si vojakov zbere,
Dol pod Sisek z njimi vdere.
Tolk' je Turka na terišču
Kol'kor mravelj na mravljišču.

Okoli majhne trdnjave siške pa se je zarés vse trlo sovražnih Turkov. Kakor na mravljišču je mrgotel narod ter se pripravljaj na odločilni boj — 30.000 Turkov proti peščici kristjanov. Zdaj bi bil Sisek gotovo izgubljen, da se ni krščanska vojska napotila tako hitro na pomoč.

Kakor smo že omenili, utaborila se je naša vojska 21. rožnika v Novem gradu, kjer je tudi prenočila. Zjutraj 22. rožnika je bil sklican vojni svet, o katerem imamo različne glase, ki se samo v tem strinjajo, da sta bili predloženi dve nasprotni bojni osnovi. Po jedni se je imelo udariti na sovražnika brez odlašanja, po drugi pa se povrniti z vojsko ter Sisek prepustiti njegovi usodi. Za prvo bojno osnovo je bil zavzet Andrej Turjaški, ban Tomaž Erdedi in Melhior Rödern, za drugo pa sam glavni poveljnik Eggenberg¹ in vodja Tahí. Spočetka je nadvladalo mnenje previdnejših vojvod. Že so bili sklenili, da se mora vojska povrniti, kajti sila sovražnikova je bila nasproti naši preogromna. Pa tudi most, ki so ga Turki čez Kolpo naredili od vrvij in napilnjenih kož, kakor se v narodni pesni glasi:

Prek si vrvi potegnite,¹
Kož po vrhu naložite,

bti je sovražnikom od velike koristi, ker jim je bilo lahko se črezenj umakniti pred našo silo. Najhujše pa je bilo za kristjane, ko bi bili zdaj potolčeni, ker zdivjani Turki ne bi bili zadovoljni samo s Siskom, temveč bi bili udarili dalje proti slovenskim deželam. Ko so se vojvode še o teh zadevah

¹ Eggenbergi so slovenskega rodú iz Radgone, pa so se povzdignili od priprostih meščanov in trgovcev po svoji nadarjenosti in marljivosti do tako visoke časti. Naš Rupert Eggenberg je umrl l. 1611., slavljen kot junak in državnik, ter je pokopan v grobnici, katero si je dal postaviti v Arnožu na Štajerskem.

razgovarjali, prijezdi nagloma glasnik iz Siska in javi Andreju Turjaškemu, da je Sisek v veliki nevarnosti. „Ako posadki še danes ne pride vojska v pomoč, morala se bode trdnjava predati,“ bile so zadnje, ali odločne besede glasnikove.

Ta glas je tudi vse do zdaj neodločne in oprezne vojskovodje ganil; pa ko je nato Andrej Turjaški navdušeno izgovoril znamenite besede, „da je treba, ne gledé na število sovražnikov, hrabro nanje udariti ter si zmago od Boga izprositi,“ prenehalo je vsako daljno dogovarjanje, in sklenili so, da se precej vsa vojska vzdigne nad sovražnika.

Kaj pa se je med tem godilo v Sisku? Turki so napadali in streljali tako močno na trdnjavo, da se ji je bil približal že zadnji dan njenega obstanka. Hrabra je morala biti zares krščanska posadka v trdnjavi, da je mogla pod svojim poveljnikom Gjurakom odbijati vse napade ter hitro zadelovati vse prestrele, ki so jih sovražnikove krogle napravljale v slabem zidovju. Turki so hrabremu poveljniku metali v trdnjavo tudi razne obljube, napisane na papirju. Ali on se je odločil, da se bode branil do zadnje kaplje krvi, meneč, da je vodja dolžan žrtvovati življenje za Boga in domovino. In tako je vzdržal vse silne napade turške, dokler mu ni iznenada prispela pomoč ter ga rešila Turkov in vseh neugodnostij.

In zares pride obleganim Siščanom naša vojska o pravem času na pomoč ter jih reši, premagavši Turke v hudi bitki. Ko je bilo namreč sklenjeno, da se ima udariti na sovražnika, bila je vsa vojska postavljena v bojni red. Hrvatje, ktere je vodil sam ban Tomaž Erdedi, stali so v prvem bojnem redu, drugemu oddelku je zapovedoval Andrej Turjaški, a tretji oddelek je vodil Eggenberg z Röderonom. To je bilo večjidel konjištvo. Za njimi so prišli na vrsto pešci, ktere je vodil Žiga Posedarski (Paradajzar).

Precej ko je Hasan paša zvedel, da so se naši vzdignili nanj, prepelje svojo vojsko čez Kolpo našim naproti. On je ravno obedoval, ko mu je naznanil Memi beg Zvorniški, ki je stražil s četo pešcev prelaz čez Kolpo, da sliši glas bobnov in trobelj, ki se vedno bolj približuje. Paša se je prestrašil ter precej poprašal pribega Vojina, ki je sedel zraven njega, kaj bi moglo to pomeniti. Vojin, ki ni mogel verjeti, da bi se bilo na enkrat zbralo toliko kristjanov, odgovori mu, da se približuje bržkone jeden Erdedovih bratov ali sorodnikov, ker bi rad malo vznemiril tabor. Ali

kmalu prihité drugi glasniki s poročilom, da se ne sliši samo glas trobelj, ampak da se vidi celó svetlo orožje in vihrajoče zastave vse krščanske vojske.

Ko je Hasan to slišal, vzdigne se hitro od mize ter zapové trobiti in bobnati na vso moč, da se vojska zbere in postavi v bojni red. Po narodni pesni Hasan

Paša stopa ob potoci,
Grmeč boben nosi v roci,
Jezzen trdo vanj teleba,
Da razlega se do neba.

Nato se zares njegova vojska hitro zbere ter se prepelje precej čez Kolpo. Bilo je vseh vkup 18.000 najboljših čet, večjidel konjikov; vsa druga vojska je ostala v taboru na drugi strani Kolpe pod poveljništvom bega Vučidolskega in bega Hlivanskega, ki sta imela neprenehoma streljati na trdnjavo. Hasan paša se je utaboril pri Otoku, v kotu med Kolpo in Odro, ki se tukaj stekata. Hasanova vojska se je tako postavila, da ji je bila od zadi Kolpa, na levo Odra, a na desno most, čez kterega je prekoračil Kolpo, in kateri mu je imel varovati zvezo s taborom. Da bi pa kristjane še bolj pokončal, uporabil je zvijačo. On se je namreč nadejal, da se bodo naši v prvem navalu preveč blizu v njegovo vojsko zaleteli, tako da jih bode mogel zajeti ter pokončati. Na ta način se je njegov bojni red raztezal cele pol milje daleč.

Bilo je med 10. in 11. uro, ko sta se obe vojski sprijeli. Hrvatske čete, ktere so vodili Ivan Draškovič, Benedikt Juroc in Frančišek Orehoc, sprijele so se prve s 1000 najboljšimi turškimi konjiki, ktere je bil Hasan postavil vojni na čelo. S silnim krikom se spopadejo. Ali ker je bil sovražnik mnogo številnejši od naših ter je v prvem trenutku udaril z vso silo na nje, začeli so se naši umikati, da najdejo zaslombe in pomoči pri ostalih četah. Zatorej so hitro poslali Vuka Druškoca, odvažnega mladeniča, k Andreju Turjaškemu, ki je vodil drugi del vojske, da naj se podviza in pride hitro na pomoč prednjim četam. Turjaški potegne nato samokres iz pasa ter vstrelji z njim v znamenje svojim četam, naj napadejo sovražnika; ob jednom jim je zapovedal, da ima streljati iz svojih pušek najprej prvi red, a potem drugi, in končno tretji, tako da so krogle neprenehoma letele na sovražnika. Ta naredba je mnogo pripomogla k sijajni zmagi.

Turjaški je prišel ravno o pravem času na bojišče, kajti že se je bil Hasan zagnal z vso svojo vojsko na naše. Pripoveduje se, da je Hasan, poprej ko se je odpravil v bitko, poprašal turškega svečenika, ki je jezdil zraven njega, kakšen konec boja mu more prorokovati. Ko je le-tá nekaj izmrmral ter prelistal svojo proroško knjigo, katero je nosil s seboj, odgovori mu, da je vsemogočni Bog zapustil Turke, a se pridružil kristjanom. Na te besede se je Hasan preplašil ter rekel: „Človek mora vse pretrpeti, kar mu je Bog namenil, bodisi zlo, bodisi dobro.“ To pa je bil, pravi Valvazor, krščanski odgovor iz nekrščanskih ust.

Ko je Andrej Turjaški prihitel svojim prvim četam na pomoč, udarili so Hrvatje zopet s podvojeno hrabrostjo na sovražnika. Pri tej priložnosti se je posebno odlikoval ban Tomaž Erdedi s svojo četo. Na obeh straneh so ropotali bobni in brenčale troblje, da je bilo strašno slišati. Nekoliko časa so se borili z jednako srčnostjo na obeh straneh, in boj je bil neodločen. Hasan je napadel z vso silo kranjske konjike in karlovške arkebuzirje ter koroško konjiško četo. Ali le-té čete so bile ohrabrene po nagovorih svojih poveljnikov Andreja Turjaškega in Adama Ravbarja ter so v kratkem odločile bitko s svojimi kratkimi puškami, odločno navalivši na sovražnikovo središče ter neprenehoma streljaje na neprijateljske bojne vrste, kakor je bil Turjaški zapovedal. Slovenska narodna pesen gotovo ni brez pomena proslavila v tej bitki najodličnejšega junaka Ravbarja, kajti v njej se poje:

Naprej v dir je Ravbar tekal,
Velk' mu hlapcu: „Stopi“, rekel,
„Zlez' na to visoko drevce,
Gledaj dobro na banderce!“

Po bandercih sodi narodni pesnik tudi vnetost boja:

So banderci videt' beli,
Trdo mujo bomo 'meli,
So banderci pa rudeči,
Nič ne bodimo boječi.

Hlapec vidi vse rudeče,
To st'ri Kranjce vse goreče;
Tako v Turka se zagnali,
Da so vsega posabljali.

Turki so sicer poskušali, da bi smelega napadalca obkolili, ali smrtonosne krogle naših junakov jih zmedejo, in kmalu se pokaže nered v njihovih bojnih vrstah, ki so se začele pomikati proti desnemu krilu in proti mestu. V tem jako ugodnem trenutku udari tretji oddelek krščanske vojske pod Eggenbergom na turško desno krilo ter ga razbije, a ob enem je Eggenberg poslal četo vojakov pod povelj-

ništvom Štefana Blagaja in Jakoba Pravka, da zasede most čez Kolpo ter tako Turkom pot zapre. Oba sta svojo nalogo dobro izvršila. Po tem takem je neutemeljen glas, da se je most na Kolpi podrl vsled velike množice bežečih Turkov, ker oni nanj niti dospeli niso.

Zdaj so bili Turki čisto potisnjeni v kot med Kolpo in Odro. Naša vojska je udarjala nanje nemilosrčno; pa tako čisto zmedeni niso niti mislili več na obrambo, nego so začeli bežati k rekama, da ji preplavajo ter se tako rešijo. V narodni pesni se o tej zadnji borbi poje takó-le:

„Turka bomo pozobali,
Kakor da bi črešnje brali;
Prej mirú ne bomo dali,
Dokler ga ob tla ne djali.“

In to se je tudi zgodilo, kajti le redkim se je posrečilo, da so preplavali reko, kajti tukaj so bregovi jako strmi, in vsled tega je bilo težko dospeti na breg; vrh tega pa se je zagnala tolika množica ljudij v vodo, da so pri rešitvi ovirali drug drugega. Kdor ni znal plavati, lovil se je za svojega soseda, pa sta navadno oba utonila. Od množice plavalcev si videl komaj vodo, ki je tako postala skoro grob za vse. Od 18.000 vojakov, ki jih je prepeljal Hasan čez most, rešilo se jih je komaj 2500 mož. Tudi sam Hasan paša se je utopil v vodi. Koliko pa se je sploh ljudij in konj potopilo, posnamemo lahko iz tega, da so še tretji dan po bitki plavala trupla po vodi.

Ko je siška posadka videla naše v boju s Turki, pridrvi iz trdnjave ter udari tudi ona na bližnje Turke. V priznanici, katero je dal hrvatski zbór Blažu Gjuraku l. 1595. za večni spomin njegovega junaštva, pripoveduje se o tem takó-le: „Ko je Blaž opazil, da sta se pograbili obe vojski, od katerih jedna je bila mravljinček proti množini druge, ni čakal do konca borbe, ampak zbere hitro svoje junake ter pridrvi iz trdnjave na bližnje sovražnike s takšno silo in odločnostjo, da jih je v kratkem času večji del pobil, nekaj pa pognal v vodo, kjer so se potopili.“

Preostali del turške vojske, ki je bil ostal v taboru na oni strani Kolpe, pričakoval je, da se bodo boritelji slavo-dobitno povrnili v tabor, kjer se bodo zvečer zabavali zaradi srečne zmage nad kristjani. Ali ko so videli, kako so Turki iz domnevnih levov postali jeleni, a Hasan sam zajec, kako so od vseh stranij bežali in se končno začeli daviti in topiti v Kolpi in Odri, zažgali so smodnik in ostalo bojno

pripravo; le topove so morali pustiti, katerih so se pa naši takoj polastili, in so hitro pobegnili iz tabora na vse strani.

Zmaga krščanska je bila popolna, sovražnik je pobegnil brez daljšega boja. Na begu in bojišču je izgubil dobri dve tretjini vojske, in ves tabor je prišel našim v roke. Plen je bil preobilen. Šatori, od katerih so bili mnogi z zlatom in svilo ozaljšani, kakor tabor Hasanov in mnogih begov, bili so polni oklepov, sabelj, pušek, prstanov, konjskih sedel in drugih stvari, ki so bile večidel s srebrom in zlatom okovane. Našim je prišlo v roke tudi vse brodovje z malimi šajkami (čolni) vred, ki so jih rabili za prevožnjo, kakor tudi vsi topovi, katerih je bilo 39, a med njimi devet velikih za obleganje trdnjav. Najogromnejši je bil „Kacijanarjev top“, zato tako imenovan, ker ga je bil vojskovodja Ivan Kacijanar izgubil v nesrečni bitki pri Oseku leta 1537.

Vseh Turkov je padlo okoli 18.000, med njimi sam Hasan paša, kakor smo že omenili, potem 13 begov, 40 alajbegov (poveljnikov spahij), 200 zaimov (nižjih poveljnikov), 400 odličnih spahij (konjikov) ter sila mnogih janičarjev in asapov (priprostih vojakov). Med mrtvimi se je nahajal tudi Mehmed beg Hercegovski, sultanove sestre sin, za katerim so najbolj žalovali v Carigradu. Od vseh begov so se rešili le štirje, ki so bili na drugi strani Kolpe pri topovih.

Hasana in druge odlične Turke, ki so se potopili v vodi, izvlekli so kmalu naši vojaki iz vode z železnimi kavljji, sulicami in drugim orodjem, pobrali z njih bogate obleke, z zlatom in biseri okovane sablje, zlate prstane in druge dragocenosti; končno jim odrobijo glave in potegnejo z njih kože, pa jih napolnijo s piljevino in slamo. Da se osvetijo Turkom, ki so bili na ta način onečastili glavo Herbarta Turjaškega, dal je neki Vid Klekovič na kolec natakiniti jedno teh s slamo nadetih glav ter jo vojakom očitno razpostaviti. Še mnogo dnij po bitki so vojaki in kmetje vlačili iz vode turška trupla ter plenili z njih različne dragocenosti.

Ujetih pa je bilo Turkov prav malo, ali skoro nič. Komaj se je našlo 10 ali 12 ujetnikov v taboru; med njimi je bil Hasan aga, ktereга je ulovil dalmatinski konjik iz Tahijeve čete, po imenu Lukinič, in Daut spahija, ktereга je ujel slovenski vojak stari Radič. Poleg njega so ujeli tudi nekega turškega konjika, ki je trdil, da je padel Hasan

paša z mosta v vodo ter tako nesrečno skončal. Naših pa je v tej bitki prav malo storilo smrt. Po nekih poročilih je padel samo jeden arkebuzirski pisar z dvema konjikoma in 10 huzarjev; od pešcev pa je poginilo okoli 30 do 40 Uskokov, ki so bili zasedli most poprej, nego so prišli Turki do njega, kjer so se pa deloma potopili, deloma pa bili po-gaženi, ker so Turki silno pritiskali na most. Med njimi sta pripadala dva koroški, dva pa karlovški četi.

Okoli dveh popoldne tistega dne so se napotili zmagalci v osvobojeni Sisek. Siški poveljnik je bil istim ljudem, ki so bili ostali v trdnjavi, ukazal, naj klečé molijo tako dolgo, dokler Bog ne podeli kristjanom zmage. On sam pa se je v tej borbi tako hrabro obnašal, da so ga vsi brez razlike hvalili zaradi njegove hrabrosti. Vojska, vesela zaradi te nenadne zmage, izrazila je svojo zahvalnost Bogu, ki jim je pomagal v tej stiski. Šla je namreč trikrat v izprevodu okoli grada ter slavila z zahvalnimi molitvami dobroto božjo. Prav umestne so besede našega zgodovinarja Valvazorja, ki jih je izrekel pri tej priliki: „Presojaš li neizmerno število mrtvih sovražnikov, pokončanih od male čete krščanske, ali veličino zmage, ali pomoč rek Kolpe in Odre, katero sta dajali, potopivši sovražnika: moraš priznati, da je Bog podelil ljudem veličastno zmago. Bog je namreč tisti, ki ponižuje ohole in prevzetne ljudi, slabim pa deli moč in hrabrost.“ In Andrej Turjaški je v svojem, cesarju poslanem poročilu, v katerem navaja, kako so se v tej bitki hrabro borili na obeh straneh, in kako so se pri cesarski vojski zbrale najboljše in najhrabrejše čete iz vseh krajev, sklenil spomenico s sledečimi besedami: „Sploh pa je Bog vsemogočni tukaj pokazal svojo moč ter se sam boril za svoje siromašne kristjane.“

Glasniki so veseli glas o tej zmagi raznesli na vse strani. Eggenberg je odpravil precej poslanca k nadvojvodi Matiji, kakor tudi k nadvojvodinji vdovi Mariji, da ustmeno sporoči veselo naznanilo; 28. rožnika pa je poslal na cesarski dvor tudi pismeno poročilo o vsem dogodjaju. Ko je cesar Rudolf II., ki je bil takrat v Pragi, zvedel o zmagi naše vojske, šel je precej v dvorno kapelo, kjer so peli zahvalno pesen in tako dajali Bogu čast za podeljeno pomoč. Tudi je cesar poslanca Eggenbergovega nadaril z zlato verižico, vredno 190 tedanjih kron (to je 335 gold.); iz tega pa tudi vidimo, kako važen in vesel se mu je zdel ta glas o zmagi krščanski.

Pa ne samo na cesarskem dvoru, temveč tudi po vsej ostali Evropi se je proslavljala ta zmaga in slavili junaki z različnimi spomenicami. Tako je papež Klement VIII. že 10. malega srpana napisal lastnoročno pismo zmagalcu Andreju Turjaškemu, kteremu se čudi, pa tudi zahvaljuje za njegove modre nasvete v bojnem sovetu ter za njegovo hrabrost v boju. Priporočujoč ga Bogu, želi papež, da ohrani tudi v prihodnje svojo slavo, ter pričakuje, da se bode posvetil osvajanju bližnjih, od Turkov zajetih trdnjav. Tudi hrvatski ban Tomaž Erdedi je dobil pohvalo od papeža, a španski kralj Filip II. ga je zaradi njegove posebne hrabrosti v tej bitki imenoval za viteza reda odrešenikovega, podelivši mu zlato, z biseri okrašeno svetinjo z grbom tega reda in z napisom: „V Bogu sem zmagal“.

Pri božjih službah se je po vseh cerkvah pela zahvalna pesen za to čudno zmago, in v pridigah so se spominjali slavnih vojskovodij v tej bitki. Glasoviti cerkveni govornik Abraham a Santa Klara, menih avguštinskega reda na Dunaju, izrazil se je v svojem govoru na čast sv. Mohorju in Fortunatu o tem važnem podvzetju pri Sisku takó-le: „Ali ni to, Andrej Turjaški, prepovedana igra proti Hasanu?“ Ta prepovedana igra pa je bila dobljena in važnost tega dne (22. rožnika l. 1593.) sploh v krščanskem svetu pripoznana.

V spomin te sijajne zmage je dal zagrebški kapitelj sezidati pri Sisku v vasi Gredi kapelico, posvečeno mučniku sv. Ahaciju, ker je 22. rožnik dan tega svetnika. V stolni cerkvi zagrebški pa se daruje slovesna služba božja na večni spomin te zmage dne 22. rožnik še dandanes. Tudi v ljubljanski stolni cerkvi in v cerkvici sv. Ahacija blizu Turjaka so bile ustanovljene sv. maše na dan 22. rožnika ter se še dandanes zvesto opravljajo. Pri tej službi božji rabi v ljubljanski stolnici mašnik mašno obleko, ki je narejena iz zlatega plašča Hasanovega. Tkanina je rudeč damast, bogato z zlatom in svilo spleten (z zelenimi in modrimi cveticami). Leta 1655. je bila ta oprava predelana, in ker se je bila s časom preveč izrabila, odredil je kapitelj, da se sme le redkokdaj rabiti, samo da se obvaruje kot sveta starina. Tudi v cerkvici pri Turjaku, posvečeni sv. Ahaciju, obhajajo še dandanes prav slovesno spomin te zmage. Že na predvečer naznanja strel iz topičev praznik sv. Ahacija, in dne 22. rožnika mrgolí vse živo okoli te sicer redkokdaj obiskovane cerkvice, skrite med visokimi smrekami. Jako važen in veličasten je ta dan v slovenski zgo-

dovini, in vsak Slovenec mora biti nanj ponosen, saj je proslavil njegovo ime na široko: Kako ponosno se vzdiguje nad prijaznimi griči Dolenjske mogočni Turjak, ta svedok najžalostnejših in težavnejših časov slovenske zgodovine.

Dva dni je počivala naša vojska pod Siskom, a tretji dan se vzdigne čez Kolpo po obnovljenem mostu, da udari na Petrinjo, kamor so pobegnili ostanki turške vojske. Zapustivši Kolpo na levem bregu, gredó skoz šume, ki leže med Drenčino in Petrinjo. Bilo je deževno vreme, in vojska je zato počasi napredovala. Ko pa je med tem Rustan beg zvedel, da so se naši vzdignili na Petrinjo, začel se je precej pripravljati na obrambo.

Zdajci so banu Erdedu naznanili, da se je Eggenberg, ki je šel od zadi, povrnil s svojimi četami in z velikimi topovi, s katerimi bi se naj streljalo na Petrinjo. Ban je precej prihitel k njemu ter ga vprašal, zakaj se noče dalje bojevati. Eggenberg se je opravičeval s tem, da nima dovolj hrane za vojsko, a vrh tega še trdil, da ne sme brez posebnega povelja cesarjevega iti s topovi na trdnjave, češ, da še navidezni mir obstoji med cesarjem in sultanom. Sovražnik je za sedaj dovolj kaznjen za to, da je bil prekršil mir; odslej bo morda bolj pazil na mir. Ali ban mu odgovori, da mu ni treba posebne zapovedi cesarjeve, ko mu sama roka božja kaže, kaj je treba delati, in ko vé, kako je Petrinja nevarna za Hrvatsko, Kranjsko, Koroško in Štajersko. Ali zastonj je bilo vse nagovarjanje banovo ter očitna nezadovoljnost in mrmranje hrvatskih in slovenskih čet. Eggenberg je odvedel svojo vojsko nazaj ter jo pri Sisku razpustil. Zdaj ni preostalo tudi banu Erdedu nič drugega, nego da se i sam povrne s svojimi četami. Ravno tako je storil tudi Andrej Turjaški. Že sedmi dan po bitki pri Sisku, namreč 28. rožnika l. 1593., povrnil se je viteški vojskovodja s svojimi karlovškimi četami slavodobitno v Karlovec. In kakor je ban Erdedi proslavil to zmago v Zagrebu, tako je storil tudi Andrej Turjaški v Karlovcu, da pokaže s tem važnost te zmage, s katero so turško moč jako oslabili. Topovi so doneli z nasipov karlovške trdnjave, ko se je slavljeni vojskovodja bližal banskim vratom (na glavni straži), kjer ga je narod sprejel z velikim slavljem in veliko radostjo ter ga spremil v cerkev sv. trojice, da je bil pričujoč pri sv. maši in zahvalni pesni za dobljeno zmago. Pri prihodu v mesto so nosili pred njegovo četo glavo Hasa-

novu in Mehmed bega Zvorniškega, da se tako Turkom osveti za ono, kar so bili storili njegovemu stricu Herbartu leta 1575. Vrh tega pa je bilo videti še šest glavnih turških zastav in srebrnih bojnih trobelj, ktere so zaplenili naši.

Med tem pa so zvedeli tudi v Carigradu o nesrečni bitki in veliki izgubi, ki jih je zadela. Ves narod se je vsled tega vznemiril. Izgubo pa so opisovali nalašč še strašnejše, kakor je bila v resnici. Povsod se je vpilo, da bode zdaj izgubilo turško cesarstvo vso Bosno, Ogersko in Slavonijo, in da se ne more nič več o kakšnem osvojenju v teh deželah govoriti, ampak da morejo samo to varovati, kar še zdaj posedajo. Zavoljo velike izgube topov, vojske, mnogih paš in dveh vnukov sultanovih sester je narod proglasil to leto za „žalostno leto“, in tako se tudi spominja pri turških zgodovinarjih. Posebno pa je krvoločni veliki vezir Sinan dražil narod, samo da prisili sultana na vojsko proti cesarju Rudolfu II., s čimur bi se mu davna želja izpolnila. Sultan se je bal splošnega upora, pa je zatorej popustil. Vojsko so bili rés v sovetu sklenili in jo početkom malega srpana slovesno razglasili v glavnem mestu turške države. Zdaj so nastopili za kristjane zopet hudi časi, ali v sledečih borbah ni sodeloval naš junak Andrej Turjaški; zakaj kmalu po siški bitki je odstopil, ker se je hotel odpočiti od velikega truda. Vendar pa ni dolgo živel v miru, kajti že sledečega leta 1594. je umrl neoženjen.

Cesariča in cesaričina.

(Národna pravljica; zapisal *J. Kržišnik*)

Zivel je mlad in priljuden cesar. Ko se nekega dne izprehaja zunaj mesta, naletí na kopo igrajočih otrok in se pomudi dalje časa pri njih. Spremljevalci so se mu v tem udaljili že malo naprej. Koraka torej sam proti svojemu stolnemu mestu. Gredé mimo koč, ki je stala tik ceste, sliši, kako se menijo v njej pri oknu šiva-joče tri šivilje.

„Če bi bil svetli cesar moj mož,“ govori prva, „na edila bi mu toliko oblačila, da bi ga imel on z vso svojo vojsko dovolj.“